

Xudayarova Günəş Musaxan qızı
BƏXTİYAR VAHABZADƏ POEZİYASINDA MİLLİ DÜŞÜNCƏ

Azərbaycanın xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığı Vətən məhəbbəti ilə yığılmış, milli-mənəvi dəyərlər əsasında formalaşmışdır. Ədəbiyyata gəlişi II Dünya müharibəsi illərinə təsadüf edən şairin vətən sevgisi, doğma yurdunun düşməninə nifrət hissi yaradıcılığının bir hissəsini təşkil edir. Yaradıcılığı həm mövzu, həm də mündəricə etibarilə olduqca zəngin olan Bəxtiyar Vahabzadənin poeziyası daha çox xalq həyatı ilə bağlı olmuş, xalqın arzu və istəklərini ifadə etmiş, milli düşüncəyə əsaslanmışdır. İstiqlal şairi Bəxtiyar Vahabzadə xalqını sevən, vətəninə məruz qaldığı parçalanma və bu halların doğurduğu nisgilləri bütün ruhu ilə yaşayaraq poeziyaya gətirən şəxsiyyətlərdən biri olmuşdur. Yaradıcılığının bütün istiqamətlərində xalqın tarixi taleyinə bağlılığı, vətənə və milli düşüncəyə, dövrün ideallarına poetikmünasibət hiss olunur. Dünya şöhrətli yazıçı Çingiz Aytmatov Vahabzadənin yaradıcılığına istinadla qeyd edir ki, bizi əhatə edən aləmdə hər nə varsa, onu dərin-dərinə düşündürür və insan ruhunun ali, xırda duyğularını poeziya səviyyəsinə qaldırmaq ehtirası Bəxtiyarın fitrətindədir.

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatını, poeziyasını öz yaradıcılığı ilə zənginləşdirən, Vətən, vətəndaşlıq, milli azadlıq ideyalarını təbliğ edən mövqeyi ilə seçilən Vahabzadənin qələmi bütün dövrlərdə aktual mövzuları işləməyə yönəlmişdir. “Bəxtiyar Vahabzadə şeirini zamanla şəxsiyyət arasında poetik dialoq da adlandırmaq olar. Bu poeziyanın fonunda XX əsrin əxlaqi-mənəvi ovqatını, dövlət və xalq, şəxsiyyət və cəmiyyət, insan və azadlıq problemlərini konkret zaman kəsiyində izləmək, hiss etmək mümkündür” [1, s.101].

Çoxcəhətli yaradıcılığı ilə Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafına öz töhfəsini verən və bu istiqamətdə müstəsna xidmətləri olan Bəxtiyar Vahabzadə həm də çağdaş milli poeziyamızın yaradıcılarından biri hesab olunur. Ümumiyyətlə, milli ruhlu poeziyamızı Bəxtiyar Vahabzadəsiz təsəvvür etmək mümkün deyil. “Vahabzadənin poetik təfəkkür mədəniyyəti təbiətə millidir... Lirikizm və vətəndaşlıq Bəxtiyarın yaradıcılığında ayrılmaz qoşa simlərdir” [4, s.6]. Ana dilinə, onun tarixinə bağlı olan şair ana dilini xalqın ruhu, eşqi, əhdi-peymanı sayır və tarixə şahidlik etmişabidə kimi dəyər verir. 1954-cü ildə yazdığı məşhur “Ana dili” şeirində ana dilini tarixi yaddaş, xalqın qəhrəmanlıq dili, mənəviyyəti hesab etdiyini aşağıdakı kimi poetik dillə ifadə edir:

Ana dilim, səndədir xalqın əqli, hikməti,
Ərəb oğlu Məcnunun dərdi səndə dil açmış.
Ürəklərə yol açan Füzulinin sənəti,
Ey dilim, qüdrətinlə dünyalara yol açmış.
Səndə mənim xalqımın qəhrəmanlıqla dolu
Tarixi varaqları,
Səndə neçə min illik mənim mədəniyyətim,
Şan-şöhrətim saxlanır.

Mənim adım, sanımsan,
Namusum, vicdanımsan. [4, s.8-9]

Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığı, ümumiyyətlə, milli azadlıq uğrunda mübarizlik ruhu ilə yığılmışdır. XX əsrin 60-cı illərindən Azərbaycan ədəbiyyatında başlayan milli oyanış, milli azadlıq hərəkatının fəal şəxsiyyətlərindən biri olan, azadlıq istəyini və mövcud rejimə etirazını bədii dilin imkan və vasitələrindən istifadə edərək, ədəbiyyata gətirməkdən çəkinməyən Vahabzadə həmin illərdə başlayan milli azadlıq hərəkatının öncülləri sırasında idi. Hələ 1959-cü ildə yazdığı “Gülüstan” poemasında iki yerə parçalanmış Azərbaycanın tarixi faciəsini bədii dillə ifadə edir, rus və fars imperiyalarının tapdığı altında qalan vətən torpaqlarının harayını, iniltisini şair düşüncəsi ilə təsvir edirdi. Poemada Vətən və onun hər qarış torpağına bağlılıq, xalqın keşməkeşli tarixi, torpağına xor baxanlara qarşı nifrət, qəzəb və ürək yanğısı əks olunmuşdur. Bəxtiyar Vahabzadəyə poemaya görə “millətçi” damğası vurulmasına baxmayaraq, o, mövqeyindən geri çəkilmir, xalqın haqq səsi olmağı, azadlıq hərəkatının fəallarından biri olmağı bacarır. Bəxtiyar Vahabzadə Sovet rejimində milli varlığı heçə sayılan, hər cür məhdudiyətlərə məruz qalan xalqın dərdini rəmz və müxtəlif ədəbi üsullarla ifadə edə bilmiş və irihəcmli əsərlərində baş vermiş hadisələri bu və ya digər formada dilə gətirməkdən çəkinməmişdir.

İstiqlal şairi olaraq tanınan Bəxtiyar Vahabzadə poemada tarixi-bədii və fəlsəfi bir qənaətə gəlir: Bu vətən tarix boyu haqq yolunda vuruşan xalqın bizə əmanətidir və gələcək nəsillər müqəddəs əmanətimizə sahib çıxmalıdır. Poemada əsrlərlə zillətdə yaşayan xalqın harayında Babəkin etiraz səsi duyulur. Vahabzadəyə görə, o taydan bu taya Mustafa Payan Vahid qəzəllərini oxuyursa, Vurgun həsrətini Şəhriyar cavablayırsa, bu, “bədəni candan ayırma”ğın mümkünsüzlüyünü göstərir:

Bir elin ruhunu dilini ancaq
Böl kağız üstündə, böl gecə-gündüz,
Torpağın üstündə dirəklər də düz,
Gücünü, əzəmətini tök də meydana,
Qoşundan, silahdan sədd çək hər yana.
Torpağı ikiyə bölərsən, ancaq
Çətindir bədəni candan ayırmaq! [7, s.81]

Vahabzadə yaradıcılığı ötən əsrin 60-cı illərindən yeni bir estetik məzmununa malik olan mərhələyə qədəm qoymuşdur. Bu mərhələnin əsas mahiyyəti milli özünüdərk meyilləri ilə səciyyələnir. “Vətəndən-Vətənə” (1962), “Azərbaycan oğluyam” (1966), “Anamın kitabı”, (1967), “Səhəndə məktub” (1968), “Beşik” (1969), “Vətən eşqi hər eşqdən əzəldir” (1969),

“Vüsaldə hicran” (1970), “Səhənd qardaşımıza” (1971) və s. kimi şeirləri Azərbaycan ədəbiyyatında milli ruh, milli kimlik və milli oyanışın böyük manifesti kimi dəyərləndirmək olar.

Bəxtiyar Vahabzadənin 1962-ci ildə qələmə aldığı “Vətəndən-Vətənə” adlı şeirini milli oyanışın 60-cı illər poeziyasında ilk nümunələrindən hesab etmək olar. Vahabzadə yaradıcılığının xüsusi cəhətlərindən biri ondan ibarət idi ki, o, milli oyanış, milli birlik, milli azadlıq ideyalarını Şımalı, Cənublu bütöv Azərbaycanla bağlayırdı. Şair Vətəndən Vətənə baxmağın ağırlığını belə ifadə edir:

Bu qəmim, bu dərdim dağlardan ağırdı,
Arazın suyuna qarışıb axıram.
Füzuli həsrətlə qürbətdən Vətənə baxırdı,
Mən isə...

Vətəndən-Vətənə baxıram. [4, s. 17]

Böyük söz ustadı 1967-ci ilə yazdığı “Şair-Vətən” şeirində “Bəlkə də ən zərif, ən kiçik şair böyük vətəndaşdır Vətənimizə” deyərək, şairə Vətən və millət üçün milli dəyərləri bütün varlığı ilə təbliğ edən bir vətəndaş kimi dəyər verir:

Şairin bədəni - bu ana torpaq,
Nəfəsi - xəzridir, qanı - Kür, Araz.
Çox şey Vətənsiz də yaşayır, ancaq
Şeirsə Vətənsiz, elsiz yaşamaz...
Şairə vəzifə, rütbə nə gərək!
“Vətən”, “Vətən” deyir könül səsi də.
Vətən sevməkdir, Vətəni sevmək,
Şairin ən böyük vəzifəsi də. [4, s. 43]

Bəxtiyar Vahabzadə 1969-cu ildə qələmə aldığı “Vətən eşqi hər eşqdən əzəldir” adlı şeirində Vətən eşqinin böyüklüyünü, dilinin gözəlliyini, Vətənə ana müqəddəsliyi ilə vurğun olduğunu ifadə edir:

Vətən eşqi hər eşqdən əzəldir,
Mənim elim, mənim dilim gözəldir.
Öz canımdır, öz anamdır Vətənim,
Azərbaycan, mən səninem, sən mənim. [3, s.290]

Bəxtiyar Vahabzadənin Vətənə, doğma yurda bağlılığını ifadə etdiyi hər fikrində görmək olar. Şair “Vətən haqqında düşüncələr” adlı məqaləsində də Vətən qarşısında hər bir vətəndaşın eyni dərəcədə məsuliyyətli olmalı olduğunu ifadə edir: “Vətən mənafeyi qarşısında onun övladlarının hamısı eyni dərəcədə cavabdehdir. Vətən müxtəlif fikirli və əqidəli insanları birləşdirən yeganə anadır” [5, s.73].

“Şair-vətən”, “Ana yurdum”, “Anamın kitabı” şeirləri, “Muğam”, “Şəhidlər” poemaları da vətənpərvərlik mövzusunda yazılmış əsərləri sırasına daxildir.

B.Vahabzadə “Azərbaycan” (1971), “Müsavat” (1977), “Səbr elədik” (1979), “Vətəndaş” (1980), “Vətən var” (1980) şeirlərində vətən, onun azadlıq haqqı, keçdiyi tarixi yolu vətəndaşlıq müstəvisində poeziyaya gətirmişdir.

Vətəninə bağlı olan şairin yaradıcılıq amalı, həyat qayəsi Vətən idi. Vahabzadə müxtəlif illərdə qələmə aldığı, dövrünün əhatəli təsvirini verdiyi və yeri gələndə zamanəsini tərənnüm etdiyi əsərləri ilə milli mənlilik, milli şüur, milli ruhu formalaşdırmağa xidmət etmişdir və buna görə də onun əsərləri ədəbiyyat tariximizdə xüsusi mövqeyə malikdir.

Vətən, millət, istiqlal arzuları ilə yazıb-yaratmış şair həyatını, yaradıcılığını, demək olar ki, milli düşüncənin poetik ifadəsinə həsr etmişdir. Bəxtiyar Vahabzadə insanın vətən qarşısındakı borcunu Tanrı qarşısında olan borcla eyniləşdirir və bədii dil vasitəsilə bu amalı insanlara təlqin edir. “Vətəndaş” şeirində hər bir insanın vətən qarşısında olan borcunu bəndənin Allah qarşısındakı borcuna bənzədir:

Vətəndaş!
Nə gözəl səslənir bu söz.
Vətən əbədidir,
Gedəriyik biz.
İnsan qüdrətlidir öz vətəninə.
Bilirik, dünyaya biz niyə gəldik,
O bizə yaradan, biz ona bəndə.
Yaradan uğrunda ölməyə gəldik...[6, s. 29]

B.Vahabzadə 1980-ci ildə qələmə aldığı “Vətən var” adlı şeirində Yaradana şükrələr oxuduğunu poeziyanın dili ilə ifadə edir. Vətən əbədiliyini, uralığını poetik misralar üzərinə köçürən Vahabzadə qələminin zirvəsi də məhz Vətən sevgisinin ifadəsidir:

Yüz-yüz itən olsun,
Min-min də bitən var.
Şükür eyləyim ki,
Bizlərdən həm əvvəl,
həm sonra Vətən var. [6, s. 25]

Ustad sənətkara görə, şair həm də haqq, ədalət güzgüsü olmalıdır. Bu yanaşmanı Bəxtiyar Vahabzadənin Sovet rejiminin güclü qadağaları olan dövrə yazmış olduğu əsərlərində dəgürürük. Vahabzadə qadağa və məhdudiyyətlərə baxmayaraq, bir şair olaraq vətəndaş mövqeyindən əsla geri çəkilməyən bir şəxsiyyət idi.

Vahabzadə “Əgər qorumasaq istiqlalımızı” (1992), “Vətən marşı” (1992), “Mən türkəm” (1995) şeirlərini müstəqillik illərində yazmış, müstəqilliyi qorumağa və tarixi unutmamağa çağırışın ön planda olduğu bu əsərlərdə fəlsəfi düşüncələrini ifadə etmişdir.

Şair 1992-ci ildə yazdığı “Vətən marşı” şeirində “Sənin haqqındır azadlıq” deyərək vətən övladlarına müraciət edir, niyyətimizdən doğulan azadlığımızın müqəddəsliyini ifadə edir:

Ey Vətən oğlu, düşün, bil ki, sənindir bu Vətən,
Sabahın, həm bu günün, həm də dünənindir bu Vətən.
Sənin öz dövlətin, öz millətin, öz cəddin var,
Vətən uğrunda ölənlər ölümündən doğulur.
Biz Vətən məcnunu, el aşığı, sülh əsgəriyik,
Biz Vətən naminə ölsək, dirilərdən diriyik.
Sənin haqqındır azadlıq, sənin eşqindir iman,
Tapınar haqqa və insanlığa haqdan doğulan.
Bəşərin dərini öz dərni bilib millətimiz.

Bizim öz niyyətimizdən doğulub hüriyyətimiz. [4, s. 132]

Şair müstəqillik uğrunda canını Vətən yolunda qurban edənlərin əziz xatirəsini şeirlərində, poemalarında yaşadırdı. Bu gün də həmin əsərlər dillər əzbərinə çevrilmişdir. Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığını bütünlüklə milli poetik fikrin böyük uğurlarından biri kimi dəyərləndirmək olar. Milli yaddaş yaradıcılığının əsasını təşkil edən şairin əsərlərini oxuduqca xalqın əsrlər boyu yaşadığı tarixi bir dövr təsəvvürümüzdə canlanır.

Şair istiqlaldan yazdığı zamanlarda, istiqlal uğrunda mübarizəyə başlayanda azadlıq, müstəqillik əlçatmaz idi. Buna baxmayaraq, Bəxtiyar Vahabzadə azad bir ölkənin vətəndaşı olacağına, Vətəninin müstəqillik qazanacağına inanır və yazdığı şeirləri ilə xalqı inandırmağı bacarırdı:

Gəlirik dünyaya bir amal üçün.
Gedirik...
Yaşayır bu yurd, bu torpaq!
Ölər bizim kimi Vətən də bir gün,
Vətənçün ölümə hazır olmasaq!
Neçə əsrlərə bəs edər bəzən
Vətənə hay verən bir odlu səs də.
Dünən də, bu gün də yaşayır Vətən,
Babəkin qırılan qolları üstə. [2, s. 98]

Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığı vətən, milli birlik, milli oyanış və azadlıq ideyalarını özündə ehtiva edir. Bütöv Vətən konsepsiyasının yeni bir poetik dillə ifadəsini Vahabzadənin poeziyasında görmək mümkündür. Şair qələmə aldığı bədii nümunələr əsasında ədəbiyyatımızda milli düşüncə və milli özünüdərk formalaşdırmağa müvəffəq olmuşdur. Məhz bu milli ruh və ali mənəvi dəyərlər Bəxtiyar Vahabzadə şəxsiyyəti və yaradıcılığını ədəbiyyat tariximizin zirvəsinə ucaltmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı. 2 cildə, I cild. Bakı, “Elm və təhsil”, 2016, 800 səh.
2. Vahabzadə Bəxtiyar. Açıq söhbət. Bakı, “Gənclik”, 1977
3. Vahabzadə Bəxtiyar. Əsərləri. 12 cildə, II cild. Bakı, “Elm”, 2008, 616 səh.
4. Vahabzadə Bəxtiyar. Əsərləri. 2 cildə, I cild (şeirlər). Bakı, “Öndər”, 2004, 328 səh.
5. Vahabzadə Bəxtiyar. Gəlin açıq danışaq. Bakı, “Azərənş”, 1988, 214 səh.
6. Vahabzadə Bəxtiyar. Örtmə pəncərəmi. Seçmə şeirlər. Bakı, “Renessans-A”, 2015, 252 səh.
7. Vahabzadə Bəxtiyar. Seçilmiş əsərləri. 2 cildə, II cild (poemalar). Bakı, “Öndər nəşriyyatı”, 2004, 320 səh.

Açar sözlər: vətən, vətəndaş, milli azadlıq, oyanış, poeziya

Keywords: motherland, citizen, national freedom, awakening, poetry

Ключевые слова: родина, гражданин, национальная свобода, пробуждение, поэзия

Xülasə

Bəxtiyar Vahabzadə XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının qüdrətli şəxsiyyətlərindən biridir. Onun yaradıcılığının ana xəttini vətən, millət, xalq azadlığı, milli dəyərlər təşkil edir. Azərbaycanın istiqlaliyyətinin bərpa olunmasına sevinən, onu poeziyada tərənnüm edən, vətən və xalq ideologiyasına əsaslanan yaradıcılığı ilə ədəbiyyatımıza yeni bir ruh gətirmişdir. Şair azadlıq və birlik, mövzusunu bütün yaradıcılığı boyu tərənnüm etməklə xalqı milli düşüncə, milli yaddaşa söykənməyə səsləmişdir. Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığının əsasını milli ruh və istiqlal məfkurəsi təşkil edir. Millilik, bəşəriyyət Bəxtiyar Vahabzadə Vətənpərvərliyinin, vətəndaşlığının cəvheri hesab edilir. Bəxtiyar Vahabzadəni səciyyəli əsərlərdən başlıca amillərdən biri odur ki, tarixi baxımdan mürəkkəb bir zamanda, Sovet rejiminin ciddi qadağaları olduğu dövrdə belə milli ruhda yazdığı əsərləri ilə ədəbiyyatımızı zənginləşdirmişdir. İstiqlal duyğusu, Vətənin, xalqını hər cəhətdən azad görmək istəyi yaradıcılığının ilk illərindən başlayaraq, bütün dövrlərdə öz əksini tapmışdır. Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığı ilə xalqı əsl vətəndaş olaraq milli kimliyimizi unutmamağa səsləyirdi. Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə vətənpərvərlik, vətəndaşlıq duyğusunu bədii dilin imkan və vasitələri ilə poeziya üzərinə köçürməklə ədəbiyyat tariximizdə xüsusi xidmətləri olmuşdur.

Summary

NATIONAL THOUGHT IN BAKHTIYAR VAHABZADE'S POETRY

Bakhtiyar Vahabzade is one of the powerful figures of XX century Azerbaijani literature. The main line of his work is the homeland, the nation, the freedom of the people, national values. Rejoicing in the restoration of Azerbaijan's independence, singing it in poetry, based on the ideology of the motherland and the people, he brought a new spirit to our literature. The poet called the people to rely on national thought and national memory, chanting the theme of freedom and unity throughout his career. The basis of Bakhtiyar Vahabzadeh's work is the national spirit and the ideology of independence. Nationalism, humanity Bakhtiyar Vahabzade is considered the essence of patriotism and citizenship. One of the main factors that characterizes Bakhtiyar Vahabzadeh is that he enriched our literature with his works in the national spirit at a difficult time from a historical point of view, even during the strict prohibitions of the Soviet regime. The sense of independence, the desire to see the homeland and the people free in all respects has been reflected in all periods, starting from the first years of his career. With his work, Bakhtiyar Vahabzadeh called on the people not to forget our national identity as true citizens. People's poet Bakhtiyar Vahabzadeh has made a special contribution to the history of our literature by transferring the feeling of patriotism and citizenship to poetry through the opportunities and means of artistic language.

Резюме

НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕЯ В ПОЭЗИИ БАХТИЯРА ВАГАБЗАДЕ

Бахтияр Вахабзаде – одна из ярких фигур азербайджанской литературы XX века. Основная линия его творчества – Родина, нация, свобода народа, национальные ценности. Радуясь восстановлению независимости Азербайджана, прославляя ее в поэзии, он своим творчеством, основанным на идеологии Родины и народа, привнес в нашу литературу новый дух. Поэт призывал народ опираться на национальную мысль и национальную память, прославляя свободу и единство на протяжении всего своего творческого пути. В основе творчества Бахтияра Вагабзаде лежит национальный дух и идеология независимости. Национализм, человечность Бахтияр Вагабзаде считает сущностью патриотизма и гражданственности. Одним из главных факторов, характеризующих Бахтияра Вахабзаде, является то, что он обогатил нашу литературу своими произведениями в национальном духе в сложный период истории, даже во времена строгих запретов советской власти. Чувство независимости, стремление видеть Родину и народ свободными во всех отношениях отражались во все периоды, начиная с первых лет его творческой деятельности. Бахтияр Вагабзаде призвал народ не забывать нашу национальную идентичность как настоящих граждан. Народный поэт Бахтияр Вагабзаде внес особый вклад в историю нашей литературы, перенес через возможности и средства художественного языка в поэзию чувство патриотизма и гражданственности.

Elmi rəhbər:f.f.d., dos. S.M.Şıxıyeva